

УДК 331.23:631.15

JEL Classification: Q1; J31

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108079>

В. В. ВІТВИЦЬКИЙ, доктор економічних наук, професор
І. М. БЕЖЕНАР, кандидатка економічних наук

Оплата праці в двонаправленому розвитку аграрного підприємництва

Мета статті – розкрити сутність і значення заробітної плати як економічної категорії в контексті розвитку аграрного підприємництва; дослідити стан, причини, наслідки оплати праці в аграрному виробництві.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано наступні методи: системний підхід у визначенні сутності заробітної плати; порівняння, гармонізації – при проведенні аналізу підприємницької діяльності; статистичний – для визначення складових оплати праці; групування – для визначення взаємозалежностей чинників, що впливають на структуру оплати праці.

Результати дослідження. Розкрито сутність процесу формування заробітної плати, як складової соціально-економічних категорій за її двонаправленою природою. Сформовано структуру заробітної плати залежно від прибутку підприємства та її функції за відтворювальним, стимулюючим, оптимізаційним, регулюючим і соціальним принципами. Здійснено аналіз динаміки середньої заробітної плати, витрат на оплату праці у виробництві сільськогосподарської продукції, продуктивності праці та демографічного стану сільських територій.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку теоретичні положення системно-концептуального підходу до складових і чинників формування системи заробітної плати в її двонаправленій сутності. Окреслено напрями підвищення заробітної плати, запропоновано заходи стосовно вирішення даної проблеми.

Практична значущість. Обґрунтовано пропозиції з підвищення оплати праці в сільськогосподарському виробництві на основі державної політики щодо техніко-технологічної модернізації аграрного виробництва, підтримки тваринницьких галузей, забезпечення розвитку малих сімейних ферм, селянських кооперативів, а також несільськогосподарського малого і середнього бізнесу. Табл.: 3. Рис.: 6. Бібліогр.: 34.

Ключові слова: сільське господарство; аграрне підприємництво; оплата праці; продуктивність праці; демографія сільських територій.

Вітвицький Володимир Валентинович – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: v.v.vitvitskiy@gmail.com

Беженар Інна Миколаївна – кандидатка економічних наук, старша наукова співробітниця відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: Inna_Bezhenar@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4584-9062>

Постановка проблеми. Оплата праці являє собою фундаментальну основу для формування соціально-трудова відносин і взаємозв'язків та вартості виробленої продукції, має важливе суспільне значення, оскільки відображає інтереси учасників трудових відносин та слугує показником рівня добробуту населення країни. Разом із тим вона виступає основним доходом працівників підприємства та водночас становить статтю витрат цього підприємства.

Однак система виробничих відносин в сільськогосподарському підприємстві не

позбавлена недоліків і невирішених проблем. До найактуальніших відноситься рівень оплати праці, як один із найнижчих серед галузей економіки країни.

У соціальному контексті розвиток аграрного підприємництва це ключовий фактор продовольчої безпеки країни, бо наразі формує майже повне забезпечення внутрішнього споживчого ринку базовими видами продовольства. Крім того, у сільській місцевості України проживає третина населення. Тому рівень їх добробуту безпосередньо залежить від успіху реформування аграрного сектору економіки та діючої моделі підприємництва.

© В. В. Вітвицький, І. М. Беженар, 2021

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й прикладні дослідження в аграрному секторі економіки з проблем оплати праці набувають в сучасних умовах пріоритетного значення, оскільки стан соціального розвитку та мотивації праці нині визнано актуальним напрямом у дослідженнях вітчизняних науковців. Серед останніх публікацій на згадану тему варто виокремити: А. Андрющенко [1]; В. Мамчур [8]; С. Діденко [9]; О. Довгаль [10]; В. Дячек [11]; Н. Сіренко [31]; О. Шпикуляк, М. Малік [33]. Також цю тематику опрацьовували відомі вчені, серед яких: О. Грішнова, А. Жуков, А. Калина, В. Ковальов, А. Колот, Г. Куліков, О. Поплавська, С. Мочерний, М. Акулов, О. Гаєвая, О. Іванов, Є. Качан.

Однак, незважаючи на проведення достатньо глибоких досліджень щодо зазначеної теми, описані питання та проблеми продовжують залишатися далекими від вирішення. Про це свідчить низький рівень оплати праці в сільському господарстві, міграційна та демографічна динаміка сільських територій, що у свою чергу потребує подальших досліджень.

Мета статті — розкрити сутність і значення заробітної плати як економічної категорії в контексті розвитку аграрного підприємництва; дослідити стан, причини, наслідки оплати праці в аграрному виробництві.

Виклад основних результатів дослідження. Законодавчо поняття заробітної плати визначається ст. 1 Закону України «Про оплату праці», де зазначено, що заробітною платою є винагорода, обчислена як правило у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [22]. Водночас заробітна плата є складовою різних соціально-економічних категорій за її двонаправленою сутністю (рис. 1).

На макрорівні заробітна плата це: складова ринку праці, що визначається як ціна робочої сили та встановлюється на основі попиту і пропозиції; основний елемент доходів населення, що відображає рівень його добробуту, можливість забезпечення для себе гідного існування та задоволення власних потреб.

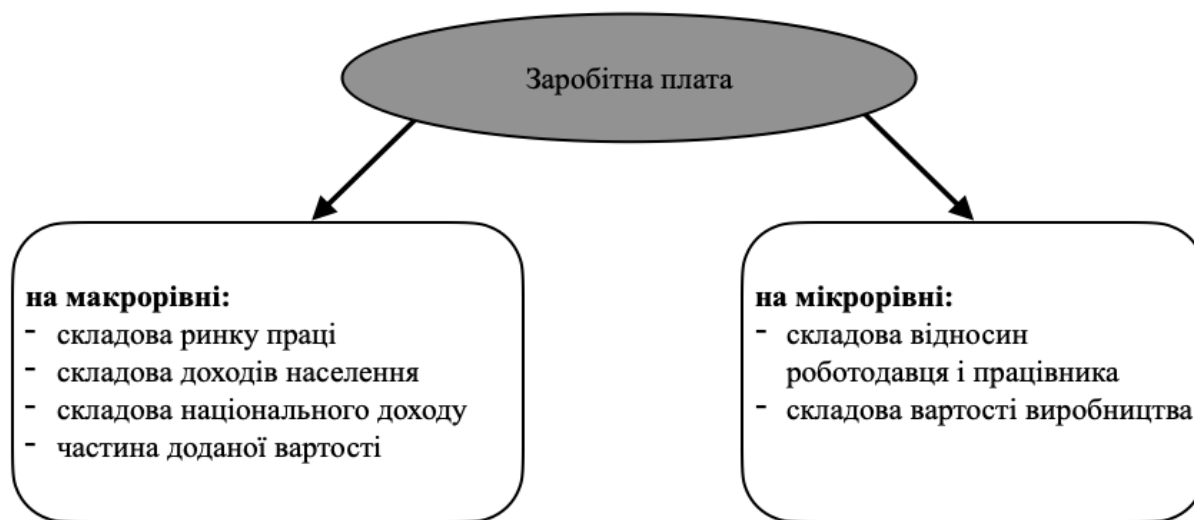

Рис. 1. Заробітна плата як складова соціально-економічних категорій за її двонаправленою сутністю

Джерело: Побудовано автором.

На мікрорівні заробітна плата визначається як: складова взаємовідносин між роботодавцем і найманим працівником, а розмір оплати праці, особливості обчислення встановлюються у трудовому договорі; складова ціни виробництва, оскільки заробітна плата являє собою частину вартості, створеної підприємством під час виробництва товарів та послуг.

Таким чином розкривається двонаправлена сутність категорії заробітної плати.

Тобто вона виступає основою взаємовідносин між роботодавцем і працівником, що віддзеркалюється у формуванні собівартості виробленої продукції й частини національного доходу, а також у формуванні валового внутрішнього продукту та доданої вартості.

Законодавчо встановлено три складові у структурі заробітної плати. До основної заробітної плати належить винагорода за роботу відповідно до норм праці (норм часу, виробітку, обслуговування, посадових

обов'язків), що встановлюються як тарифна ставка (оклад), або відрядна розцінка для робітників та посадових окладів для службовців. Основна заробітна плата немає залежності від результатів діяльності підприємства.

Додатковою є винагорода за роботу понад норми праці, особливі умови (шкідливі, важкі, у святкові та вихідні дні, нічний час і т.д.), трудові успіхи (інноваційність, винахідливість, виробничі результати тощо). Це також виплати за невикористану відпустку, за вислугу років, стаж роботи, оплата щорічної відпустки та ін. Тобто це доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, а також премії. Додаткова заробітна плата передбачена на законодавчому рівні, а її рівень залежить від результатів діяльності аграрного підприємства.

Заохочувальні й компенсаційні виплати являють собою винагороду за підсумками робіт за рік, премії за спеціальними системами, гранти, компенсаційні та інші виплати. Згадана категорія заробітної плати не передбачена, разом із цим в аграрних підприємствах вона здійснюється і розвивається як перспективна форма.

Така структура реалізує основні принципи заробітної плати: залежність винагороди від кількості та якості праці й кваліфікації; формування двох частин, фіксованої, що гарантує мінімум для проживання і задоволення потреб, а також змінної, тобто, такої, що залежить від успіхів у роботі.

Структура заробітної плати пов'язана з функціями прибутку: обліковою, оцінюючою та стимулюючою, як це показано графічно (рис. 2).

Облікова функція прибутку полягає в тому, що вона існує засобом обрахунку суспільно необхідних затрат праці. Вона пов'язана з основною частиною заробітної плати, що встановлюється до норм праці, тобто відображає внесок працівника у створенні готової продукції.

Оцінююча функція пов'язана з додатковою заробітною платою, яка залежить від результатів діяльності підприємства. Ця функція надає можливість провести оцінку ефективності підприємницької діяльності та відобразити її в сумі додаткової оплати праці найманого працівника.

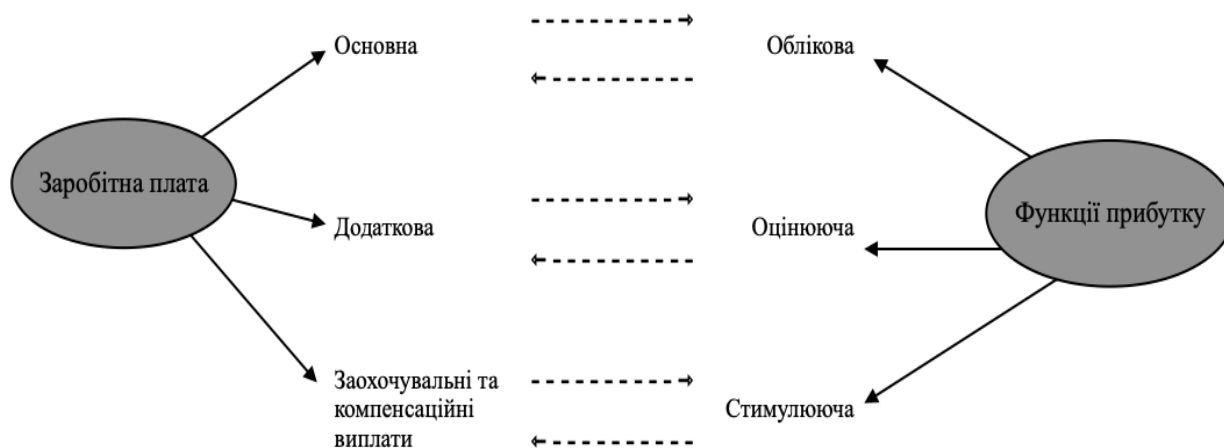

Рис. 2. Структура заробітної плати та взаємозв'язок із прибутком підприємства

Джерело: [31].

Стимулююча функція виражається в тому, що прибуток використовується не лише в інтересах підприємця як фінансовий результат, а також в інтересах найманого працівника, шляхом отримання більшого розміру заробітної плати для його заохочення, залучаючи фінансовий ресурс підприємства та компенсаційних витрат.

Заробітна плата виконує низку важливих функцій як власне для працівника, так і для підприємства та економіки країни у цілому. Про це свідчить характеристика відтворювальної, стимулюючої, оптимізаційної, соціальної, регулюючої функцій та функції платоспроможного попиту (табл. 1).

1. Функції заробітної плати

Функція	Сутність
Відтворювальна (відновлювальна)	Забезпечення працівників необхідними благами на такому рівні, що дасть змогу відновити працездатність, фізичні та духовні сили. Держава має встановлювати обґрунтований мінімум таких благ, тобто мінімальний розмір заробітної плати, що буде відповідати купівельній спроможності населення
Стимулююча	Встановлення розміру заробітної плати, що буде залежати від внеску працівника в досягнення визначених результатів. Дана залежність має стимулювати працівника до підвищення ефективності своєї праці. Підприємство для цього повинно формувати ефективні системи оплати та преміювання праці персоналу
Оптимізаційна	Заробітна плата є частиною витрат виробництва, а тому заохочує підприємство до раціонального використання праці. Це проявляється в зниженні заробітної плати на одиницю виготовленої продукції через запровадження прогресивних форм та систем оплати праці. Результатом буде оптимізація співвідношення між зростанням продуктивності праці та ростом середньої заробітної плати. Держава забезпечує дану функцію в установленні взаємозв'язку між платоспроможним попитом та товарною пропозицією. Підприємство - у зростанні продуктивності праці швидше, ніж над зростанням заробітної плати
Соціальна (розподільча)	Забезпечення однакової винагороди за однаково виконану роботу, тобто усунення дискримінації та встановлення соціальної справедливості. Для виконання функції необхідне державне та договірне регулювання заробітної плати
Регулююча (ресурсно-розміщувальна)	Забезпечення залежності заробітної плати від рівня кваліфікації працівника, ступеня складності тощо. Визначає регулювання вартості робочої сили під впливом попиту та пропозиції, а також території, галузі, економічної кон'юнктури
Формування платоспроможного попиту	Координація платоспроможного попиту населення та виробництва споживчих товарів. Оскільки платоспроможний попит створюється за рахунок потреб та доходів населення, то заробітна плата в ринкових умовах установлює пропорції між товарною пропозицією та попитом

Джерело: [11].

Заробітна плата визнана ключовою у підприємницькій діяльності, оскільки виступає основоположною у структурі вартості та забезпечує відтворення робочої сили, яка створює додану вартість. Для відтворення робочої сили працівники мають бути забезпечені необхідними благами, що можуть бути придбані за кошти із заробітної плати. Такий аспект створює важливу особливість заробітної плати і слугує її номінальним вираженням [33].

За умови зростання цін на товари та послуги швидше за номінальну заробітну плату, реальна оплата праці відповідно зменшується.

Подібні тенденції притаманні економіці України (рис. 3).

Середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій галузей економіки у липні 2021 р. становила 14 345 грн, що у 2,4 раза вище за мінімальну заробітну плату. Порівняно з червнем 2021 р. розмір середньої номінальної заробітної плати збільшився на 0,2 %, за останні 12 місяців (відносно липня 2020 р.) на 21,5 %.

Індекс реальної заробітної плати у липні 2021 р. порівняно з червнем 2021 р. становив 100,1 %, відносно липня 2020 р. - 110,2 %.

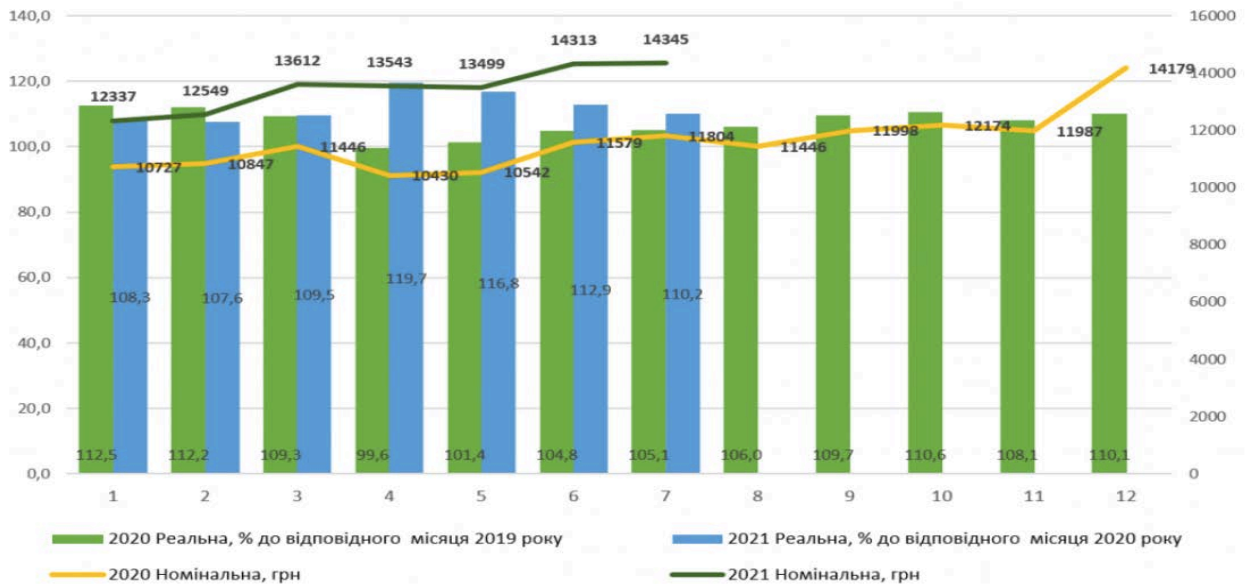

Рис. 3. Динаміка середньої заробітної плати у 2020-му і 2021 рр.

Джерело [9].

У поточному році попит на ринку праці в умовах економічного відновлення продовжує зростати. Станом на 1 серпня 2021 р. кількість вакансій, заявлених роботодавцями до Держслужби зайнятості, становила 73 тис. одиниць, що на 21% більше, ніж станом на відповідну дату торік. Проте істотним залишається дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили - на одне вільне робоче місце претендувало 4 безробітних (на 1 серпня 2020 р. - 8 осіб), що негативно

позначається на стимулюванні роботодавців підвищувати оплату праці працівників.

Основними проблемами на селі залишаються відсутність дієвої мотивації праці, безробіття, трудова міграція, стагнація соціальної сфери, поглиблення негативних тенденцій демографічного розвитку. Середньомісячна номінальна заробітна плата в сільському господарстві протягом останніх 10 років найнижча серед галузей економічної діяльності, що у 2020 р. становить лише 84% у середньому по економіці (рис. 4).

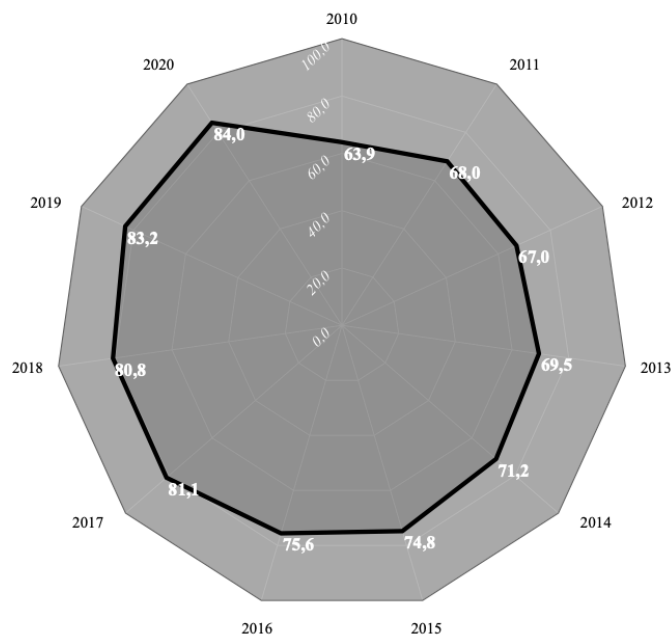

Рис. 4. Розмір середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників у сільськогосподарських підприємствах, % до середньомісячної номінальної заробітної плати у цілому по економіці

Джерело: Побудовано автором на підставі даних ДССУ [28].

Із сфери економічної діяльності нижчі показники заробітної плати відзначають тільки в освітан і медиків, що вказує на глибоку соціально-економічну кризу, яка вразила найбільш важливі для виживання сфери.

Аналіз витрат на оплату праці у структурі витрат виробництва продукції сільського господарства протягом останніх 30 років

засвідчує різке зниження частки заробітної плати в загальних витратах (рис. 5).

У структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції витрати на оплату праці за три десятиріччя знизилися у понад 4 рази, а за останні 10 років майже в 1,3-1,5 рази.

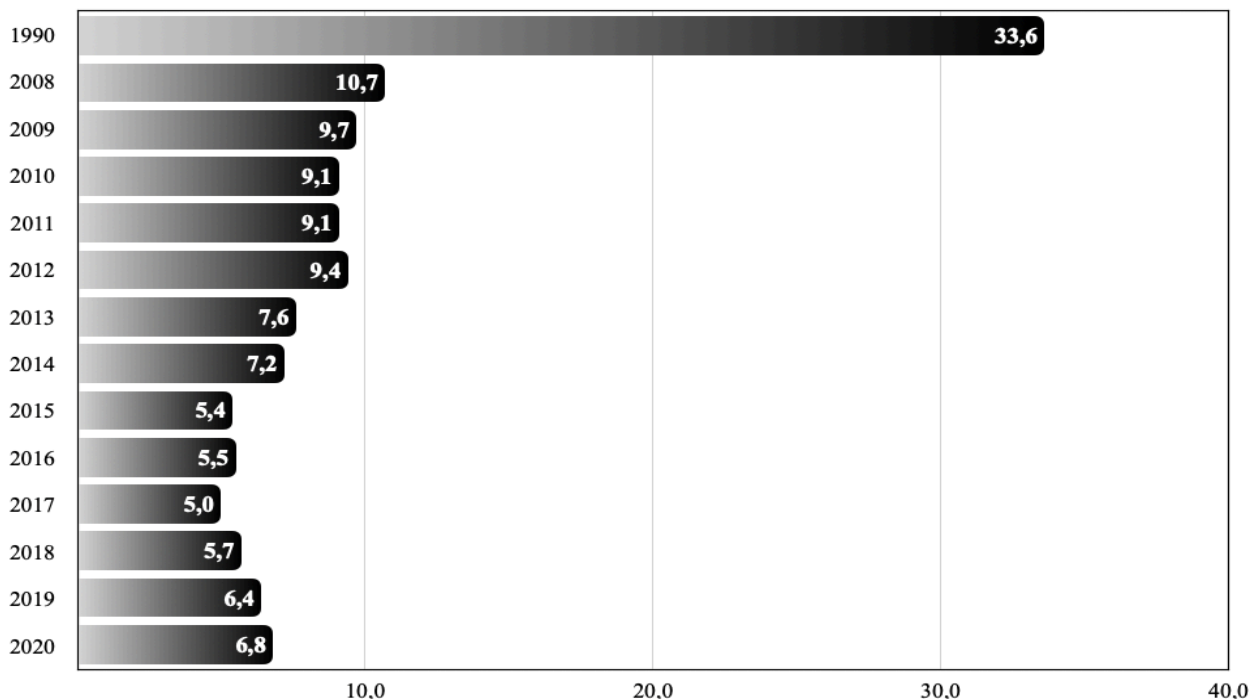

Рис. 5. Витрати на оплату праці в структурі витрат на виробництво продукції сільського господарства України, %

Джерело: Побудовано автором на підставі даних ДССУ [3-7, 13-20].

За такого зниження витрат на оплату праці відповідного підвищення продуктивності праці не відбувалося. Дослідження економістів-аграріїв показують [13, 14], що при зростанні продуктивності праці на 1% середньомісячна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві зростає на 0,3%. У 2020 р. середньомісячна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві була на 16% меншою, ніж

у середньому по країні. Отже, для того щоб вона хоча б зрівнялася з цим показником, продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах повинна зрости на 56%.

У 2010-2019 рр. середній темп підвищення продуктивності праці в сільському господарстві становив 10,4 %. При цьому простежується дуже нестійка динаміка згаданого показника (табл. 2, рис. 6).

2. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
На одного зайнятого у сільськогосподарському виробництві у постійних цінах 2016 р., тис. грн	380,4	472,4	458,1	583,2	635,6	624,0	765,0	755,4	867,7	928,6	857,2
До попереднього року, %	101,0	124,2	97,0	127,3	109,0	98,2	122,6	98,7	114,9	107,0	92,3

Джерело: Побудовано автором на підставі даних ДССУ [1, 10, 23-25].

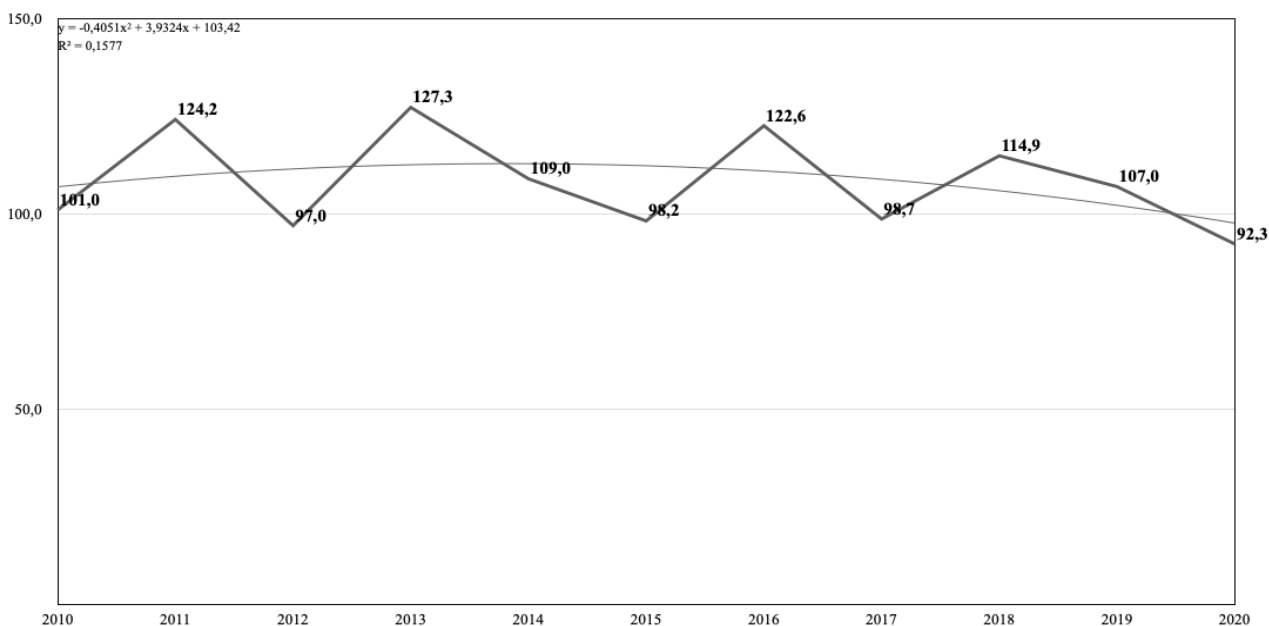

Рис. 6. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві у постійних цінах 2016 р., тис. грн

Джерело: Побудовано автором на підставі даних ДССУ [23-25, 29, 30].

За збереження існуючої тенденції рівня заробітної плати в середньому по країні практично неможливо досягти в середньостроковій перспективі, оскільки показники, визначені як основні — продуктивність і оплата праці в економіці в цілому також зростає¹. Крім того, це означає, що без цілеспрямованої державної політики та техніко-технологічної модернізації аграрного виробництва відставання цих показників може тривати нескінченно довго.

Не менш важливим висновком розвитку сільськогосподарського підприємництва необхідно визнати, що в аграрному секторі, як і в цілому в економіці країни, значна частина ринку праці знаходиться „в тіні”. Тобто, крім формальної заробітної плати наймані працівники отримують неформальні доплати, що досить часто перевищують офіційний оклад. Як наслідок, держава отримує збитки від несплати відповідних податків, а наймані працівники зазнають збитків через зниження своїх майбутніх пенсій.

Офіційної статистики неформальних доплат не існує. Тоді як за оцінками експертів, різних відомств і організацій тіньові доходи отримують від 27 до 50% працюючих.

За результатами опитування, проведеного Центром Разумкова минулого року, 36%

респондентів повідомили, що отримують всю або частину заробітної плати неофіційно. Зокрема, 16,4% респондентів хоча й мали офіційні стосунки з роботодавцем, проте частину зарплатні отримували неофіційно. А майже кожен 5-й (19,8%) взагалі працював без офіційного оформлення. При цьому проте, що працюють на основі трудового договору або запису в трудовій книжці та отримують лише офіційно заробітну плату, заявили 63,7% учасників опитування.

Парламентський комітет з соціальної політики та захисту прав ветеранів, посилячись на дослідження Інституту економіки та прогнозування НАН України, нещодавно повідомив, що понад 27% економічно активного населення (у віці від 15 до 70 років) отримують тіньові доходи. Ці дослідження показують, що такі доходи перевищують 20 млрд гривень [12].

У комітеті погоджуються, що таким чином люди отримують додаткові кошти для виживання, які фактично компенсують недоліки легального сегменту економіки. Проте й наголошують, що бюджет недоотримує податки.

Однією з головних причин чому підприємці (особливо мікробізнес) не платять офіційно заробітну плату стала ситуація, за якої вони не можуть заплатити норму навантаження понад 40% від суми заробленої зарплати найманим працівникам (22% Єдиного

¹ Поняття «оплата праці» тотожне поняттю «заробітна плата».

соціального внеску, 18% податку на доходи фізичних осіб та 1,5% військовий збір). У Європейській Бізнес Асоціації податкове навантаження на фонд оплати праці вказують однією з найбільших проблем бізнесу в Україні, що її необхідно нагально вирішувати в законодавчому аспекті [12].

Поряд із низьким рівнем заробітної плати штатних працівників у сільському господарстві їх матеріальний і соціальний добробут знижує незадовільний рівень розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, що призводить до різкого погіршення демографічної статистики села.

Заради об'єктивності варто зауважити, що урбанізація це загальносвітовий процес, який зумовлено:

- зростанням механізації та автоматизації виробничих процесів, впровадженням

нових технологій в аграрному виробництві, через що відбувається скорочення потреб в живій праці;

- вищим рівнем оплати та сприятливішими умовами праці в міських поселеннях;
- кращим розвитком соціальної інфраструктури, соціальних комунікацій, сфери розваг та дозвілля міста порівняно з селом.

Однак це не можна вважати заспокоєнням і виправданням негативної міграції на сільських територіях держави. Адже наразі аграрне виробництво відіграє одну з ключових засад у стабілізації економічного становища в Україні.

Натомість існуюча демографічна тенденція може спричинити в недалекому майбутньому гострий дефіцит трудових ресурсів у сфері аграрного виробництва (табл. 3).

3. Абсолютні та відносні показники динаміки міського і сільського населення України

Період	Міське населення		Сільське населення	
	Середньорічна чисельність, тис. осіб	Середньорічний темп зміни, ±%	Середньорічна чисельність, тис. осіб	Середньорічний темп зміни, ±%
1990-1994 рр.	35224,6	0,3	16815,0	-0,3
1995-1999 рр.	34404,9	-1,0	16421,7	-0,6
2000-2004 рр.	32667,9	-0,9	15819,3	-0,9
2005-2009 рр.	31784,1	-0,4	14890,5	-1,2
2010-2014 рр.	31412,5	-0,2	14258,3	-0,6
2015-2020 рр.	29417,9	-1,2	13034,8	-1,6

Джерело: [10].

За наведеними даними, темпи скорочення населення сільських територій значно випереджають аналогічний показник для міських поселень. Тому створення умов для запобігання знелюдненню сільських територій має стати одним із ключових пріоритетів державної соціальної політики. Насамперед це стосується оплати праці, надання дотацій за проживання в сільській місцевості, розбудови соціальної інфраструктури сільських територій тощо.

Висновки. Заробітна плата виступає у двох соціально-економічних категоріях: для найманого працівника — це частка доходу, отримана за реалізацію здібності до праці; для підприємця — це елемент операційних витрат виробництва та важіль матеріальної

заінтересованості працівників до високопродуктивної праці.

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві нижча на 16%, ніж у середньому по галузях економіки й значно нижча, ніж у промисловості, будівництві, на транспорті, у сфері інформації і телекомунікацій.

При зростанні продуктивності праці на 1% середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві збільшується лише на 0,3%.

Існуючі темпи підвищення продуктивності праці в аграрній економіці не дозволять в оглядовій перспективі досягти показника середньомісячної номінальної заробітної плати у сільському господарстві до середнього рівня галузей економіки країни.

Низький рівень оплати праці та розвитку соціальної інфраструктури визнано головними причинами негативних тенденцій демографії щодо іміграції на сільських територіях.

Функціонування тіньового сектору зайнятості та неофіційної заробітної плати в сільському господарстві, як і в галузях економіки у цілому, потребують нагального дієвого реагування законодавчої і виконавчої влади України.

Список бібліографічних посилань

1. Андрищенко А. Оплата праці в сільському господарстві: стан, тенденції, причини. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1-2. С. 65-73.
2. Булавко О. Г., Капінос М. Р. Шляхи підвищення життєвого рівня сільського населення. *Економіка АПК*. 2015. № 9. С. 75-82.
3. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oehv_bl.htm.
4. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства у 2017 році. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm.
5. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства у 2018 році. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm.
6. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства у 2019 році. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm.
7. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства у 2020 році. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm.
8. Вітвіцький В. В., Мамчур В. А. Оцінка мотиваційних чинників у розвитку аграрного підприємництва. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 76-87.
9. Діденко С. Скільки заробляють українці: середня зарплата та заборгованість в Україні. URL : <https://ua.news/ua/skolko-zarabatyvayut-ukrayntsy-srednyaya-zarplata-y-zadolzhennost-v-ukrayne/>.
10. Довгаль О. В. Оплата праці в аграрному секторі економіки: стан, причини, наслідки. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2020. № 2. С. 196-209.
11. Дячек В. В., Осадча А. О. Оплата праці і розвиток національної економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 155-160.
12. Зануда А. Скільки насправді заробляють українці: статистика VS реальне життя, BBC News Україна. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56496903>.
13. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.
14. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2009 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

Умовами підвищення рівня номінальної заробітної плати найманих працівників у сільському господарстві визначено державну політику техніко-технологічної модернізації аграрного виробництва, підтримку розвитку тваринницької галузі, забезпечення розвитку малих сімейних ферм, селянських кооперативів, а також несільськогосподарського малого і середнього бізнесу.

References

1. Andriushchenko, A. (2014). Oplata pratsi v silskomu hospodarstvi: stan, tendentsii, prychyny [Wages in agriculture: status, trends, causes]. *Ahrarna ekonomika*, 7 (1-2), pp. 65-73 [In Ukrainian].
2. Bulavko, O.H. & Kapinos, M.R. (2015). Shliakhy pidvyshchennia zhyttievoho rivnia silskoho naselennia [Ways to improve the living standards of the rural population]. *Ekonomika APK*. № 9. S. 75-82 [In Ukrainian].
3. Prokopenko, O.M., et al. Vytraty na vyrobnytstvo produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2016 rik [Costs of agricultural production in agricultural enterprises in 2016]. *Statystychnyi biuletyn. Derzhstat Ukrainy*. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oehv_bl.htm [In Ukrainian].
4. Vytraty pidpryiemstv na vyrobnytstvo produktsii silskoho hospodarstva u 2017 rotsi [Expenses of enterprises for agricultural production in 2017]. *Derzhstat Ukrainy*. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm [In Ukrainian].
5. Vytraty pidpryiemstv na vyrobnytstvo produktsii silskoho hospodarstva u 2018 rotsi [Expenses of enterprises for agricultural production in 2018]. *Derzhstat Ukrainy*. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm [In Ukrainian].
6. Vytraty pidpryiemstv na vyrobnytstvo produktsii silskoho hospodarstva u 2019 rotsi. *Derzhstat Ukrainy* [Expenses of enterprises for agricultural production in 2019]. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm [In Ukrainian].
7. Vytraty pidpryiemstv na vyrobnytstvo produktsii silskoho hospodarstva u 2020 rotsi [Expenses of enterprises for agricultural production in 2020]. *Derzhstat Ukrainy*. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm [In Ukrainian].
8. Vitvitskyi, V.V. & Mamchur, V.A. (2021). Otsinka motyvatsiinykh chynnykiv u rozvytku ahrarnoho pidpryiemnytstva [Assessing motivative factors in the agricultural entrepreneurship development]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 76-87 [In Ukrainian].
9. Didenko, S. Skilky zarobliaiut ukraintsi: serednia zarplata ta zaborhovanist v Ukraini [How much do Ukrainians earn: average salary and debt in Ukraine]. Retrieved from : <https://ua.news/ua/skolko-zarabatyvayut-ukrayntsy-srednyaya-zarplata-y-zadolzhennost-v-ukrayne/> [In Ukrainian].
10. Dovhal, O.V. (2020). Oplata pratsi v ahrarnomu sektori ekonomiky: stan, prychyny, naslidky [Wages in the agricultural sector of the economy: status, causes, consequences]. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva. Serii: Ekonomichni nauky*, 2, pp. 196-209 [In Ukrainian].
11. Diachek, V.V. & Osadcha, A.O. (2016). Oplaty pratsi i rozvytok natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Wages and development of the national economy of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 14, pp. 155-160 [In Ukrainian].

15. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

16. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

17. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

18. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

19. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

20. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік. Статистичний бюлетень ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm.

21. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі : наук. доп. / [кол. авторів: Ю. О. Лупенко, О. Г. Шпикуляк, В. Я. Месель-Веселяк та ін.]. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 114 с.

22. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР, поточна редакція 15.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr#Text>.

23. Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність 2017 року (у постійних цінах 2010 року). Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/sg_reg/pp/arh_pp_sg_u.html.

24. Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність 2018 року (у постійних цінах 2010 року). Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/sg_reg/pp/arh_pp_sg_u.html.

25. Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність (2010-2020) (у постійних цінах 2016 року). Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sg/pp_sgp/Arch_pp_sgp_u.htm.

26. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : кол. моногр. / [Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. та ін.] ; за ред. О. Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.

27. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. та ін.]. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 430 с.

28. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010-2020 роках. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpsph/arh_szp_ed_u.html.

29. Сільське господарство України за 2013 рік. Статистичний збірник ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm.

12. Zanuda, A. Skilky naspravdi zarobliaiut ukrainsi: statystyka VS realne zhyttia [How much do Ukrainians actually earn: VS statistics real life]. BBS News Ukraina. Retrieved from : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56496903> [In Ukrainian].

13. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2008 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2008]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

14. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2009 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2009]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

15. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2010 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2010]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

16. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2011 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2011]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

17. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2012 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2012]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

18. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2013 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2013]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

19. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2014 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2014]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

20. Prokopenko, O.M., et al. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2015 rik [The main economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises in 2015]. Statystychnyi biuleten. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_oe_hv_bl.htm [In Ukrainian].

21. Lupenko, Yu.O., Shpykuliak, O.H., Mesel-Veseliak, V.Ya., et al. (2019) Perspektyvni formy orhanizatsii hospodarskoi diialnosti na seli : naukova dopovid [Promising forms of organizing economic activity in the rural areas: scientific report]. Kyiv : NNTs «ІАЕ» [In Ukrainian].

22. Pro oplatu pratsi : Zakon Ukrainy vid 24.03.1995 # 108/95-VR [On remuneration of labor: Law of Ukraine of 24.03.1995 No. 108 / 95-VR]. (2021). Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr#Text> [In Ukrainian].

23. Produktynist pratsi v pidpriemstvakh, yaki zdiisniuvy silskohospodarsku diialnist 2017 roku (u postiinykh tsinakh 2010 roku) [Labor productivity in enterprises that carried out agricultural activities in 2017 (at constant 2010 prices)]. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/sg_reg/pp/arh_pp_sg_u.html [In Ukrainian].

30. Сільське господарство України за 2016 рік. Статистичний збірник ; відп. за вип. Прокопенко О. М. Держстат України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm.

31. Сіренко Н. М., Щербина Ю.О., Юрченко О. Г. Удосконалення організації розрахунків з оплати праці у сільськогосподарських підприємствах. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 15.

32. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73-82.

33. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2005. 370 с.

34. Malik M., Shpykuliak O., Nepochatenko O., (...), Ptashnyk S., Tretiakova S. Formation of effective organizational and economic environment of innovative support of enterprise competitiveness in Ukraine. Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference, IBIMA 2019: Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020. *33rd IBIMA Conference*: 10-11 April 2019 Granada, Spain. Editor Khalid S. Soliman. 2019. P. 332-342.

24. Produktivnist pratsi v pidpriemstvakh, yaki zdiisniuvaty silskohospodarsku diialnist 2018 roku (u postiinykh tsinakh 2010 roku) [Labor productivity in enterprises that carried out agricultural activities in 2018 (at constant 2010 prices)]. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/sg_reg/pp/arh_pp_sg_u.html [In Ukrainian].

25. Produktivnist pratsi v pidpriemstvakh, yaki zdiisniuvaty silskohospodarsku diialnist (2010-2020) (u postiinykh tsinakh 2016 roku) [Labor productivity in enterprises engaged in agricultural activities (2010-2020) (at constant 2016 prices)]. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sg/pp_sgp/Arch_pp_sgp_u.htm [In Ukrainian].

26. Lupenko, Yu.O., Shpykuliak, O.H., Malik, M.Yo., et al. (2017). Rozvytok malykh ahrarnykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshti: indykatory ta efektyvnist [Development of small agricultural enterprises in a market institutional environment: indicators and efficiency]. O.H. Shpykuliak (Ed.). Kyiv : NNTs «ІАЕ» [In Ukrainian].

27. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Yo., Zaiats, V.M., et al. (2016). Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt : monohrafiia [Development of entrepreneurship and cooperation: the institutional aspect: monograph]. Kyiv : NNTs «ІАЕ» [In Ukrainian].

28. Serednomisiachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010-2020 rokakh [The average monthly salary of full-time employees by type of economic activity in 2010-2020]. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpsph/arh_szp_ed_u.html [In Ukrainian].

29. Prokopenko, O.M., et al. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2013 rik [Agriculture of Ukraine for 2013]. Statystychnyi zbirnyk. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm [In Ukrainian].

30. Prokopenko, O.M., et al. Silske hospodarstvo Ukrainy za 2016 rik [Agriculture of Ukraine for 2016]. Statystychnyi zbirnyk. Derzhstat Ukrainy. Retrieved from : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm [In Ukrainian].

31. Sirenko, N.M., Shcherbyna, Yu.O. & Yurchenko, O.H. (2017). Udoshkonalennia orhanizatsii rozrakhunkiv z oplyaty pratsi u silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Improving the organization of payments for wages in agricultural enterprises]. *Економіка та управління підприємствами*, 15 [In Ukrainian].

32. Shpykuliak, O.H. & Malik, M.Yo. (2019). Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of entrepreneurship development in the agrarian sector of economy: methodical aspect]. *Економіка АПК*, 6, pp. 73-82 [In Ukrainian].

33. Shpykuliak, O.H. & Malik, M.Yo. (2005). Kadrovyi potentsial ahrarnykh pidpriemstv: upravlinskyi aspekt [Personnel potential of agricultural enterprises: management aspect]. Kyiv : NNTs «ІАЕ» [In Ukrainian].

34. Malik, M., Shpykuliak, O., Nepochatenko, O., (...), Ptashnyk, S., Tretiakova, S. (2019). Formation of effective organizational and economic environment of innovative support of enterprise competitiveness in Ukraine. Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference, IBIMA 2019: Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020. *33rd IBIMA Conference*: 10-11 April 2019 Granada, Spain. Editor Khalid S. Soliman (pp. 332-342) [In English].

Vitvitskyi V. V., Bezhenar I. M. Remuneration in bidirectional development of agrarian entrepreneurship

The purpose of the article is to reveal the essence and significance of wages as an economic category in the context of the development of agricultural entrepreneurship; to investigate the state, causes, consequences of wages in agricultural production.

Research methods. In the course of the research, the following methods were used: - a systematic approach to determining the essence of wages; comparison, harmonization in the analysis of entrepreneurial activity; statistical, to determine the components of wages; grouping, to determine the interdependencies of factors affecting the structure of remuneration.

Research results. The essence of the process of formation of wages as a component of socio-economic categories according to its bi-directional nature is revealed. The structure of wages has been formed depending on the profit of the enterprise and its functions according to reproduction, stimulating, optimization, regulatory and social principles. The analysis of the dynamics of average wages, labor costs in the production of agricultural products, labor productivity and the demographic state of rural areas is carried out.

Scientific novelty. The theoretical provisions in the system-conceptual approach to the constituents and factors of the formation of the wage system in its bi-directional essence were further developed. The directions of increasing wages are indicated, measures are proposed to solve this problem.

Practical significance. Proposals for increasing wages in agricultural production are substantiated on the basis of state policy on technical and technological modernization of agricultural production, support for livestock industries, ensuring the development of small family farms, peasant cooperatives, as well as non-agricultural small and medium-sized businesses Tabl.: 3. Figs.: 6. Refs.: 34.

Keywords: agriculture; agrarian entrepreneurship; remuneration; productivity; demography of rural areas.

Vitvitskyi Volodymyr Valentynovych - doctor of economic sciences, professor, chief research fellow of the department of entrepreneurship, cooperation, and agro-industrial integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: v.v.vitvitskiy@gmail.com

Bezhenar Inna Mykolaivna - candidate of economic sciences, senior research fellow of the department of entrepreneurship, cooperation and agro-industrial integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: Inna_Bezhenar@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4584-9062>

Витвицкий В. В., Беженар И. Н. Оплата труда в двунаправленном развитии аграрного предпринимательства

Цель статьи - раскрыть сущность и значение заработной платы как экономической категории в контексте развития аграрного предпринимательства; исследовать состояние, причины, последствия оплаты труда в аграрном производстве.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: системный подход в определении сущности заработной платы; сравнения, гармонизации - при проведении анализа предпринимательской деятельности; статистический - для определения составляющих оплаты труда; группировки - для определения взаимозависимостей факторов, влияющих на структуру оплаты труда.

Результаты исследования. Раскрыта сущность процесса формирования заработной платы, как составляющей социально-экономических категорий по ее двунаправленной природе. Сформирована структура заработной платы в зависимости от прибыли предприятия и ее функции по возобновляемым, стимулирующим, оптимизационным, регулирующим и социальным принципам. Осуществлен анализ динамики средней заработной платы, расходов на оплату труда в производстве сельскохозяйственной продукции, производительности труда и демографического состояния сельских территорий.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие теоретические положения системно-концептуального подхода к составляющим и факторам формирования системы заработной платы в ее двунаправленной сущности. Определены направления повышения заработной платы, предложены меры по решению данной проблемы.

Практическая значимость. Обоснованы предложения по повышению оплаты труда в сельскохозяйственном производстве на основе государственной политики по технико-технологической модернизации аграрного производства, поддержки животноводческих отраслей, обеспечения развития малых семейных ферм, крестьянских кооперативов, а также несельскохозяйственного малого и среднего бизнеса. Табл.: 3. Илл.: 6. Библиогр.: 34.

Ключевые слова: сельское хозяйство; аграрное предпринимательство; оплата труда; производительность труда; демография сельских территорий.

Витвицкий Владимир Валентинович - доктор экономических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: v.v.vitvitskiy@gmail.com

Беженар Инна Николаевна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: Inna_Bezhenar@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4584-9062>

Стаття надійшла до редакції 08.07.2021 р.

Фахове рецензування: 09.08.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Вітвіцький В. В., Беженар І. М. Оплата праці в двонаправленому розвитку аграрного підприємництва. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 79 — 90. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108079>

Vitvitskyi, V.V. & Bezhenar, I.M. (2021). Oplata pratsi v dvonappravlenomu rozvytku ahrarynoho pidpriemnytstva [Remuneration in bidirectional development of agrarian entrepreneurship]. *Ekonomika APK*, 8, pp. 79 — 90 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108079>

* * *